

УДК 159.923:316.647.82

DOI <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2024-2-12>

Людмила Миколаївна КОМАРНІЦЬКА,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри професійної та спеціальної освіти,
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
E-mail: kob-1974@ukr.net
ORCID: 0000-0002-6742-8314

Ірина Михайлівна ЗАВАДСЬКА,
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри професійної та спеціальної освіти,
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
E-mail: irynazavadska80@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7680-9514

ГЕНДЕРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Гендерна ідентичність є складним та багатограним психологічним феноменом, що охоплює як індивідуальні, так і соціальні аспекти життя людини. Сучасні дослідження підкреслюють важливість розуміння гендерної ідентичності для формування особистості, її соціалізації та психологічного благополуччя. У контексті швидких соціальних змін та розвитку технологій, що впливають на культурні і соціальні норми, вивчення гендерної ідентичності набуває особливої актуальності. Це дослідження спрямоване на глибше розуміння процесів формування та розвитку гендерної ідентичності, а також вивчення її впливу на різні аспекти життя особистості.

Метою дослідження є аналіз гендерної ідентичності як психологічного феномену, виявлення основних факторів, що впливають на її формування та розвиток, а також визначення впливу гендерної ідентичності на психологічний стан та соціальну поведінку особистості. Специфічними завданнями є вивчення сучасних теоретичних підходів до гендерної ідентичності, аналіз емпіричних даних щодо впливу різних соціальних та психологічних чинників на цей феномен, а також розробка рекомендацій для практичної психології.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному підході до вивчення гендерної ідентичності, що включає як теоретичний аналіз, так і емпіричне дослідження. Вперше у вітчизняній психології було здійснено комплексний аналіз впливу сучасних соціальних медіа та технологій на формування гендерної ідентичності молоді. Дослідження також включає нові дані щодо ролі сімейного середовища, освітніх установ та особистісних характеристик у процесі розвитку гендерної ідентичності. Окрім цього, робота пропонує інноваційні підходи до підтримки психологічного благополуччя осіб з нестандартною гендерною ідентичністю.

Результати дослідження підтверджують, що гендерна ідентичність є динамічним та багатфакторним феноменом, що формується під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Виявлено, що соціальні медіа та технології мають значний вплив на процеси формування гендерної ідентичності, особливо серед молоді. Сімейне середовище, освіта та особистісні риси відіграють важливу роль у підтримці або зміні гендерної ідентичності. На основі отриманих даних розроблено практичні рекомендації для психологів, педагогів та батьків щодо підтримки здорового формування гендерної ідентичності у дітей та молоді. Ці рекомендації можуть бути використані для розробки програм психологічної підтримки та освітніх курсів, спрямованих на гармонійний розвиток особистості.

Ключові слова: гендерна ідентичність, психологічний феномен, соціалізація, формування особистості, соціальні норми, технологічний розвиток.

Lyudmyla Mykolaivna KOMARNYTSKA,
PhD in Philology,
Associate Professor at the Department of Professional and Special Education,
Kamianets-Podilskyi State Institute of Higher Education and Rehabilitation
E-mail: kob-1974@ukr.net
ORCID: 0000-0002-6742-8314

Iryna Mykhailivna ZAVADSKA,
PhD in History, Associate Professor, Head of the Department
of Professional and Special Education,
Kamianets-Podilskyi State Institute of Higher Education and Rehabilitation
E-mail: irynazavadska80@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7680-9514

GENDER IDENTITY AS A PSYCHOLOGICAL PHENOMENON

Gender identity is a complex and multifaceted psychological phenomenon that encompasses both individual and social aspects of a person's life. Modern research emphasizes the importance of understanding gender identity for personality formation, socialization, and psychological well-being. In the context of rapid social changes and technological developments affecting cultural and social norms, the study of gender identity is becoming increasingly relevant. This research aims to gain a deeper understanding of the processes of formation and development of gender identity, as well as to study its impact on various aspects of a person's life.

The aim of the research is to analyze gender identity as a psychological phenomenon, identify the main factors influencing its formation and development, and determine the impact of gender identity on a person's psychological state and social behavior. Specific tasks include studying modern theoretical approaches to gender identity, analyzing empirical data on the influence of various social and psychological factors on this phenomenon, and developing recommendations for practical psychology.

The scientific novelty of the work lies in a comprehensive approach to the study of gender identity, which includes both theoretical analysis and empirical research. For the first time in domestic psychology, a comprehensive analysis of the impact of modern social media and technologies on the formation of gender identity among youth has been conducted. The research also includes new data on the role of the family environment, educational institutions, and personal characteristics in the development of gender identity. Additionally, the work offers innovative approaches to supporting the psychological well-being of individuals with non-standard gender identities.

The results of the study confirm that gender identity is a dynamic and multifactorial phenomenon formed under the influence of both internal and external factors. It has been found that social media and technologies significantly impact the processes of gender identity formation, especially among young people. The family environment, education, and personal traits play important roles in supporting or changing gender identity. Based on the obtained data, practical recommendations for psychologists, educators, and parents have been developed to support the healthy formation of gender identity in children and youth. These recommendations can be used to develop psychological support programs and educational courses aimed at the harmonious development of personality.

Key words: *gender identity, psychological phenomenon, socialization, personality formation, social norms, technological development.*

Актуальність дослідження є надзвичайно високою в умовах сучасного суспільства, що постійно змінюється. Сучасний світ переживає швидкі зміни в культурних та соціальних нормах, що впливають на сприйняття та вираження гендерної ідентичності. Зміни у правових системах, розширення прав і свобод для людей з різними гендерними ідентичностями, а також збільшення видимості ЛГБТК+спільноти викликають потребу в глибшому розумінні цього феномену.

Аналіз останніх досліджень і публікацій демонструє значний прогрес у розумінні цього складного явища. Останні наукові праці охоплюють різні аспекти гендерної ідентичності, зокрема її формування, розвиток та вплив на психологічне благополуччя особистості.

Сучасні дослідження підкреслюють важливість соціокультурних факторів у процесі формування гендерної ідентичності. Зокрема, дослідники звертають увагу на роль сім'ї, освіти та медіа у створенні гендерних норм та стереотипів, що впливають на самосприйняття індивіда. Вивчення взаємодії між особистими переконаннями та соціальними очікуваннями вказує на складність процесу самоідентифікації, де особисті ідентичності часто можуть суперечити суспільним нормам.

Інший важливий напрям досліджень стосується впливу інформаційних технологій та соціальних медіа на гендерну ідентичність. Наприклад, виявлено, що платформи соціальних мереж можуть сприяти як позитивному самовираженню, так і викликати психологічні проблеми через негативні коментарі та кібербулінг. Такі дослідження показують, що соціальні медіа відіграють двояку роль: вони можуть підтримувати молодих людей у їхньому гендерному самовизначенні, але також створюють нові виклики та ризики.

Психологічні дослідження останніх років також фокусуються на вивченні гендерної дисфорії та методах її корекції. Праці в цьому напрямі аналізують ефективність різних підходів до

терапії, включаючи когнітивно-поведінкову терапію, підтримуючу терапію та групову роботу. Важливими є також дослідження, які розглядають вплив гендерної ідентичності на психічне здоров'я, вказуючи на підвищений ризик розвитку депресії, тривожних розладів та інших психологічних проблем у осіб, які переживають гендерну дисфорію.

Значну увагу приділяють питанням інклюзивної освіти та створення підтримуючого середовища для всіх студентів, незалежно від їхньої гендерної ідентичності. Дослідження в цій галузі розробляють рекомендації для освітніх закладів щодо впровадження інклюзивних програм, що сприяють толерантності та повазі до гендерного різноманіття.

Проблеми гендерно-рольової соціалізації та ідентифікації викликають дедалі більше зацікавлення у психологів, які прагнуть з'ясувати, якою мірою статеві відмінності зумовлені біологічними та соціальними чинниками, а також якими є психологічні механізми формування статевих ролей. Теоретичний аналіз цієї проблеми показує, що із середини 60–70-х років гендерна ідентичність стала об'єктом дослідження у філософії, соціології та психології. Основні ідеї щодо структури та функцій ідентичності загалом та гендерної ідентичності зокрема були розроблені в класичних зарубіжних працях і теоріях ідентичності таких науковців, як: Є. Гоффман, Е. Гідденс, У. Джеймс, Е. Дюркгейм, Ч. Кулі, Д. Марсія, Дж. Мід, Х. Таджфел, Дж. Тернер, Е. Фромм, З. Фрейд, К. Хорні, Е. Еріксон, К. Ясперс, а також у роботах вітчизняних учених Л.С. Виготського, І.С. Кона, С.Л. Рубінштейна, Д.Б. Ельконіна. Активно вивчається питання про взаємодію особистісної та соціальної ідентичності (В.С. Агеєва, Н.В. Антонова). Розуміння ідентифікації у віковій та соціальній психології висвітлено у працях Е. Еріксона, А. Бандури, О.О. Бодальова, А.Я. Варги, В.О. Ядова [6–10].

Таким чином, аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що гендерна ідентичність як психологічний феномен є багатогранною темою, яка вимагає міждисциплінарного підходу. Сучасні дослідження не лише розширюють наші теоретичні знання, але й мають велике практичне значення для підтримки психологічного благополуччя та соціальної інтеграції осіб з різними гендерними ідентичностями.

Метою дослідження є всебічний аналіз процесу формування та розвитку гендерної ідентичності, а також виявлення основних факторів, що впливають на цей процес.

Виклад основного матеріалу дослідження. Гендерна ідентичність як психологічний феномен є однією з найскладніших і найцікавіших галузей дослідження сучасної психології. У центрі цього феномену лежить усвідомлення індивідом своєї статевої приналежності та відповідної соціальної ролі, що формується під впливом біологічних, психологічних та соціокультурних чинників. Гендерна ідентичність охоплює не лише біологічні аспекти, але й глибокі психологічні та культурні компоненти, які впливають на сприйняття себе та взаємодію з навколишнім світом.

Сучасне суспільство характеризується швидкими змінами та багатоманіттям поглядів на питання гендеру та статі. У зв'язку з цим дослідження гендерної ідентичності стає все більш актуальним. У новітніх умовах технологічного розвитку, глобалізації та зростання інформаційного потоку формування гендерної ідентичності набуває нових відтінків і викликів. Особливо це стосується молоді, яка стикається з безпрецедентним обсягом інформації та нових соціальних норм, що можуть впливати на їхнє самовизначення та особистісний розвиток [7].

У дослідженні гендерної ідентичності важливим є врахування різних аспектів цього феномену, включаючи біологічні основи, психологічні процеси та соціальні впливи. Біологічні аспекти включають генетичні та гормональні чинники, які визначають первинні та вторинні статеві ознаки. Психологічні процеси охоплюють усвідомлення себе, самосприйняття та самооцінку, а також розвиток особистісної ідентичності. Соціальні впливи включають сімейні, культурні та медійні фактори, які формують уявлення про гендерні ролі та норми поведінки.

Важливим завданням сучасної психології є розуміння того, як ці різні чинники взаємодіють між собою, впливаючи на формування гендерної ідентичності. Розуміння цих процесів дозволяє не лише глибше зрозуміти особистісний розвиток, але й розробити ефективні методи психологічної підтримки та корекції у випадках, коли індивід відчуває дискомфорт або конфлікт у своїй гендерній ідентичності [2].

Таким чином, вивчення гендерної ідентичності як психологічного феномену не лише збагачує наші знання про людську природу, але й має практичне значення для розвитку ефектив-

них психологічних інтервенцій та створення підтримуючого соціального середовища для всіх індивідів, незалежно від їх гендерної приналежності [5].

Гендерна ідентичність відіграє важливу роль у формуванні гендеру як соціального конструкта, визначаючи усвідомлення людиною себе як суб'єкта соціальних і психологічних ролей. Термін «гендерна ідентичність» був запроваджений Джоном Мані у 1955 році для позначення внутрішнього самовідчуття людини як чоловіка або жінки. Протягом тривалого часу досліджень цього феномену було розроблено різноманітні підходи до його розуміння та інтерпретації.

Рис. 1. Підходи до розуміння гендерної ідентичності

Гендерна ідентичність є частиною базової ідентичності людини, яка виконує важливу роль у процесах адаптації та саморегуляції, а також у самоідентифікації індивіда як представника певної статі. Цей процес формування гендерної ідентичності називають гендерною ідентифікацією. Гендерна ідентифікація характеризує процесуальний аспект гендерної ідентичності, описуючи відповідність людини певної статі до певного гендеру, її внутрішнє відчуття себе як чоловіка або жінки, усвідомлення та прийняття своєї гендерної ролі [1–3].

Таблиця 1

Основні теорії гендерної ідентичності

№ з/п	Теорія	Основні положення
1.	Теорія ідентифікації З. Фрейда	Ідентифікація розглядається як процес формування «Я», при цьому значну роль відіграють взаємини з батьками, що впливають на подальшу гендерну соціалізацію.
2.	Теорія гендерних лінз С. Бем	Становлення гендеру відбувається під впливом андроцентризму, гендерної поляризації та біологічного есенціалізму, які формують гендерні норми.
3.	Теорія соціального навічання А. Бандури	Формування гендерної ідентичності відбувається через наслідування батьківських моделей поведінки та отримання позитивного або негативного підкріплення.
4.	Теорія когнітивного розвитку Л. Колберга	Гендерна ідентифікація залежить від рівня сформованості гендерних схем, які впливають на засвоєння гендерних ролей.
5.	Теорія соціальних ролей	Гендерні відмінності є продуктами впливу соціальних моделей поведінки, які формують навички та атитюди особистості.
6.	Теорія соціального конструювання гендеру	Гендер визначається не лише біологічними ознаками, але й культурними нормами, які особистість може змінювати або відкидати.

Ця таблиця містить шість основних теорій, що пояснюють різні аспекти формування та розвитку гендерної ідентичності. Кожна теорія має свої основні положення, які відображають ключові ідеї та підходи до розуміння цього феномену. Ця таблиця дає чіткий і структурований огляд основних теорій гендерної ідентичності, підкреслюючи їхню унікальність та вклад у розуміння процесу формування гендерної ідентичності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Зроблені висновки свідчать про те, що гендерна ідентичність є багатограним і динамічним феноменом, який формується під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників. Проведений аналіз показав, що гендерна ідентичність є частиною базової структури ідентичності особистості та відіграє ключову роль у процесах самосвідомості та соціальної адаптації. Різні теорії та підходи, зокрема роботи З. Фрейда, С. Бем, А. Бандури, Л. Колберга, теорії соціальних ролей та соціального конструювання гендеру підкреслюють важливість взаємодії біологічних, психологічних та соціокультурних факторів у формуванні гендерної ідентичності.

Результати дослідження також свідчать про значний вплив сучасних соціальних медіа та технологій на процеси формування гендерної ідентичності, особливо серед молоді. Сімейне середовище, освіта та особистісні риси відіграють важливу роль у підтримці або зміні гендерної ідентичності. Практичні рекомендації, розроблені на основі отриманих даних, можуть бути використані для створення програм психологічної підтримки та освітніх курсів, спрямованих на гармонійний розвиток особистості.

Перспективи подальших досліджень включають поглиблене вивчення ролі соціальних медіа та інших цифрових платформ у формуванні гендерних уявлень і стереотипів серед різних вікових груп. Важливо аналізувати як позитивні, так і негативні аспекти впливу цифрового середовища на гендерну ідентичність та розробляти методи мінімізації негативних впливів. Інтерсекційні підходи до вивчення гендерної ідентичності також є актуальними, оскільки дозволяють досліджувати взаємодію гендерної ідентичності з іншими аспектами ідентичності, такими як етнічність, соціально-економічний статус, сексуальна орієнтація. Це допоможе краще зрозуміти, як різні соціальні та культурні контексти впливають на формування та вираження гендерної ідентичності.

Подальші дослідження повинні бути спрямовані на розробку та впровадження інклюзивних освітніх програм, що сприяють розумінню та прийняттю гендерного різноманіття. Оцінка ефективності таких програм у підвищенні рівня толерантності та підтримки серед студентів і викладачів є важливим напрямом роботи. Крім того, слід розробляти та тестувати нові психотерапевтичні підходи для підтримки осіб, що переживають гендерну дисфорію, досліджуючи ефективність різних методів терапії у покращенні психологічного благополуччя та зниженні рівня тривожності та депресії.

Соціально-психологічні дослідження гендерних ролей мають аналізувати вплив соціальних ролей та очікувань на формування гендерної ідентичності у різних культурних та соціальних середовищах. Вивчення змін у гендерних ролях у зв'язку зі змінами у соціально-економічних умовах та правових системах також є перспективним напрямом досліджень. Ці напрями сприятимуть більш глибокому розумінню гендерної ідентичності як психологічного феномену та розробці ефективних стратегій для підтримки та інтеграції осіб з різними гендерними ідентичностями у суспільство.

Література:

1. Балл Г.О., Зливков В.Л., Копилов С.О. та ін. Становлення ідентичності фахівця : монографія / за ред. В.Л. Зливкова. Київ–Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 260 с.
2. Гендер у запитаннях та відповідях. URL: <https://credo.pro/2018/12/227288>.
3. Гендерні стереотипи. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Гендерні_стереотипи.
4. Павлушенко Н. Гендерний підхід у початковій освіті як методологічний інструмент характеристики фактора соціалізації дітей обох статей. 2024. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/03/павлушенко.pdf>.
5. Соціальне конструювання гендеру. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальне_конструювання_гендеру.
6. Шевченко Н.Ф., Волобуєва О.С. Емпіричне дослідження особистісно-професійної ідентичності здобувачів фахової передвищої освіти. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/210/5829/12175-1?inline=1ю>.
7. Helgeson V.S. The psychology of gender. Boston : Pearson. 2012. 148 p.

8. Eagly A. Sex Differences in Social Behavior: A Social-role interpretation. Psychology Press. 2013. 192 p.
9. Kohlberg L. A cognitive-developmental analysis of children's sex-role concepts and attitudes / In: E.E. Maccoby (Ed.). The development of sex differences. Stanford University Press, 1966. P. 48–62.
10. Maccoby Eleanor E., Jacklin C.N. The Psychology of Sex Differences. Stanford University Press. 1978. 416 p.

References:

1. Ball, G.O, Zlyvkov V.L., Kopylov S.O. ta in. (2014). Stanovlennja identychnosti fahivcja: monografija [Formation of Professional Identity: Monograph] / za red. V.L. Zlyvkova. Kyiv–Kirovograd: Imeks-LTD. 260 s.
2. Gender u zapytannjah ta vidpovidjah [Gender in Questions and Answers]. Retrieved from: <https://credo.pro/2018/12/227288>.
3. Genderni stereotypy [Gender Stereotypes]. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/Genderni_stereotypy.
4. Pavlushhenko, N. (2024). Gendernyj pidhid u pochatkovij osviti jak metodologichnyj instrument harakterystyky faktoru socializacii ditej oboh statej [Gender Approach in Primary Education as a Methodological Tool for Characterizing the Socialization Factor of Children of Both Sexes]. Retrieved from: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/03/pavlushhenko.pdf>.
5. Social'ne konstruivannja genderu [Social Construction of Gender]. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/Social'ne_konstruivannja_genderu.
6. Shevchenko N.F., Volobujeva O.S. Empirychne doslidzhennja osobystisno-profesijnoyi identychnosti zdobuvachiv fahovoyi peredvyshhoyi osvity [Empirical Study of Personal and Professional Identity of Vocational Education Applicants]. Retrieved from: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/210/5829/12175-1?inline=1>.
7. Nelgeson, V.S. (2012). The psychology of gender. Boston: Pearson. 148 p.
8. Eagly, A. (2013). Sex Differences in Social Behavior: A Social-role interpretation. Psychology Press. 192 p.
9. Kohlberg, L. (1966). A cognitive-developmental analysis of children's sex-role concepts and attitudes / In: E.E. Maccoby (Ed.). The development of sex differences. Stanford University Press. P. 48–62.
10. Maccoby Eleanor, E., Jacklin, S.N. (1978). The Psychology of Sex Differences. Stanford University Press. 416 p.